

1400-1600 e.Kr. Renæssancen i Italien

Selve ordet *renæssance* er fransk og betyder *genfødsel*, dvs. fornyet tilbagevenden til kulturens kilder i oldtidens Hellas (= Grækenland) og Rom¹).

Der har været flere renæssancer i Europas historie, de kendteste er den karolingske renæssance omkring 800 e.Kr. og den italienske omkring 1400 e.Kr. Men man taler også om en romersk renæssance omkring 100 e. Kr., hvor der var en blomstrende interesse for det klassiske Hellas.

For at forstå renæssancen er det derfor nødvendigt at foretage et historisk tilbageblik til både det, man ønskede at genfødes til, og det man ønskede afskaffet.

600-300 f.Kr. De græske bystater

Langs Middelhavets og Sortehavets kyster lå henved 1.500 græske bystater. Den enkelte græske bystat, polis, var autonom², og den kendetegnes sædvanligvis af en indflydelsesrig borgerstand, der havde del i magten, og som derfor følte en høj grad af selvværd.

Bystaten kunne enten have en demokratisk forfatning, eller der kunne være tale om tyranni, en styreform, der ofte svarer til senere tiders *oplyste enevælde*.

Den græske bystat med sit selvbevidste borgerskab dannede en frugtbar jordbund for kultur og videnskab. Blandt periodens kulturelle frembringelser kan nævnes:

Naturvidenskab og matematik

Thales var den første tænker, der forsøgte at give rationelle forklaringer på naturfænomenerne. *Pythagoras* grundlagde græsk matematik. *Hippokrates* kaldes lægekunstens fader. Og egentlig videnskabelig tænken begynder med filosofen Aristoteles.

Moralfilosofi

Sokrates, Platon, Aristoteles, og Zenon er banebrydende tænkere, der bl.a. forsøgte at definere og beskrive *det gode* og *det fuldkomne samfund*³.

Litteratur

Blandt vigtige litterære værker og deres forfattere kan nævnes heltedigtene Iliaden og Odysseen, der tilskrives Homer, tragedien Ødipus af Sofokles, tragedien Medea af Euripides, komedien Lysistrate af Aristofanes og dialogerne Symposium og Staten af Platon.

Skulptur & arkitektur

Græsk skulptur kendetegnes af kunstnerens interesse for såvel menneskets krop som de følelser, et menneske kan udtrykke.

1. En generel introduktion til renæssancen og dens baggrund findes i: Paulus Svendsen: *Enhet og mangfold i europæisk kultur. Idéhistoriske studier i renessanse-humanismens og dens forutsetninger*. København 1980.

2. Det græske ord *autonomos* betyder *med eget styre*.

3. Antikkens tanker om det fuldkomne samfund genoptages i renæssancen, hvor englænderen Thomas More skrev om *Utopia*, det land, der ikke findes, men som bør realiseres. Selve ordet *utopia* er sammensat af to græske ord: *u* = ikke, *topos* = sted.

I arkitekturen tilstræbes harmoni og symmetri. Udstrakt brug af søjler giver bygningerne et præg af noget let og himmelstræbende. Der skelnes mellem to typer søjler: den *doriske* og den *joniske*, den første er mest enkel og alvorlig, den sidste virker mere elegant og flyvsk.

300-50 f.Kr. Hellenismen

Som følge af Alexander den Stores erobringer 334-323 f.Kr. udbredes græsk kultur og sprog til store dele af Mellemøsten og Nordafrika. Perioden kaldes netop *hellenismen*, fordi ikke-græske områder nu præges af græsk = hellensk kultur.

100 f.-395 e.Kr. Romerriget

Romerne overtog den græske kultur og grundlagde et verdensrige, som kaldes *Imperium Romanum*, Romerriget.

Romerriget omgives af sikre grænser: Rhinen, Atlanterhavet, Sahara, den arabiske ørken, Kaukasus, Sortehavet og Donau.

Indbyggerne levede fortsat som borgere i en bystat, men bystaterne er nu underlagt en centralregering i Rom. Romerriget præges af velstand, men også af voksende rodløshed og mangel på indhold i tilværelsen⁴.

Mange mennesker søgte en mening med livet, og den nye religion, kristendommen, gav brugbare svar på de spørgsmål, som blev stillet⁵. Omkring 395 e.Kr. har kristendommen fortrængt de tidligere hedenske religioner inden for Romerrigets grænser. Kristendommen indleder overgangen til middelalderen.

400-1400 Middelalder i Sydeuropa

Da kristendommens indførelse er et af kriterierne for middelalderens begyndelse, sættes sydeuropæisk middelalder gerne til 400-1400, medens dansk middelalder sættes til 1050-1536 (1536 er året for reformationens indførelse i Danmark). Nordboerne skal først tage afsked med Odin og Thor samt vikingetiden.

395	Romerriget deles i Det Østromerske Rige og Det Vestromerske Rige. Denne deling følger et gammelt skel mellem græsktalende og latintalende områder.
400-1400	Vesteuropa er (næsten) uden kendskab til græsk sprog og litteratur.
500	Det Vestromerske Rige opløses. Gamle byer som Rom ligger øde hen.
500-1000	Kulturen overvintre i klostrene.
622	Muhamed grundlægger Islam.

4. Romerne selv havde et skarpt blik for egne svagheder. Det gælder filosofen Seneca, der hudfletter samtiden i sine breve til vennen Lucilius. Og forfatteren Petronius ironiserer over forfaldet i samtidssatiren *Satyricon*. *Satyricon* er oversat til dansk af Knud Schwanenflügel og udgivet hos Hans Reitzel i 1963. Begge forfattere var jævn gamle med Jesus.

5. Kristendommens første århundreder skildres hos: Torben Christensen: *Romermagt, hedenskab og kristendom. En kulturkamp*. Gad 1970.

800-1050	Araberne behersker Nordafrika og dele af Sydeuropa.
850-1050	Danske og norske vikinger drager mod vest og syd.
1000-1100	Normannerne, vikingernes efterkommere, fordriver araberne fra Sicilien og Syditalien.
1000	Mange byer, der fandtes i oldtiden, genopstår, og der bygges nye byer i Nordeuropa.

Middelalderen kendetegnes af en fælles kristen kultur med paven i Rom som det religiøse overhoved. Det enkelte menneske opleves som syndigt, og man håber på, at Gud vil vise sig nådig og tilgivende på *dommedag*, den dag, alle de døde skal genopstå af gravene for at dømmes, nogle til et evigt liv i Himlen, andre til de evige flammer i Helved⁶).

Omkring 1350 hærages Europa af voldsom pest, der koster op til 25% af befolkningen livet. Den pest indvarsler en ny periode:

1400-1600 Renæssancen

Italienske bystater som Genua, Firenze (=Florens) og Venezia (Venedig) får et velstående og selvbevidst borgerskab, der har brug for at lægge afstand til middelalderen.

Man søger bag om middelalderen tilbage *Ad fontes*, dvs. til kulturens kilder i Hellas, Israel og Rom. Religiøst søger man bag om de katolske helgener til Biblen, filosofisk bag om skolastikken til de græske filosoffer, og kunstneriske danner græsk skulptur og arkitektur et forbillede. Man får derfor brug for folk, der kan læse de græske tekster.

Og netop på denne tid flygter græske intellektuelle til Italien, da *osmannerne*, der er muhammedanere (= muslimer), er i færd med at besætte Balkan. Grækenland var under osmannisk herredømme fra 1456 til 1827.

Derfor flyttede græsk kultur til Italien, der netop havde et stort behov for noget, der var anderledes end middelalderen, og som kunne udgøre et springbræt ind i nyere tid.

Samtidig gjorde bogtrykkerkunsten, der opstod med Gutenberg omkring 1450 og hurtigt blev spredt til det øvrige Europa, det muligt for mange flere end tidligere at få del i viden og oplysning. Flere bogtrykkere dannede ligefrem centre for lærdom, det gælder således *Aldus Manutius*, der grundlagde Neakademia (et mini-universitet) i Venedig, som blev et center for græsk lærdom.

Også de begyndende opdagelsesrejser åbnede borgerskabets blik for middelalderens snævre verdensbillede.

Sprogligt og litterært anvendte man antikke forfattere som sine forbilleder og som kilde til inspiration⁷). Filosofisk forsøgte man nu at forene det bedste af kristendommen med det bedste af græsk, romersk og jødisk tænkning⁸). Kunstnerisk begyndte man at efterligne græskromersk kunst,

6. Dette livssyn kommer klart til udtryk i salmen *Dies irae - Vredens dag* fra omkring 1240. Salmen findes gengivet på latin og dansk i: *Salme- og Bønnebog*. Sankt Ansgars Forlag 1951.

7. Det gælder således den store humanist Erasmus af Rotterdam. To af hans værker er blevet oversat til dansk af Villy Sørensen: *Tåbelighedens lovprisning* i 1979, og *Skøn er krigen for den uerfarne* i 1984. Begge udkom hos Gyldendal.

En introduktion til 15 af renæssancens forfattere gives i: A.Kragelund: *Den humanistiske renæssance og antikken. 15 portrætter*. Berlingske Forlag 1976. En bred samling artikler, der rækker fra synet på slaver til arkitektur, findes i: *Erasmus. Signalement af europæisk kultur i 1500-tallet*. Redigeret af Hanne Flebo og Hans Jacob Hansen. Museum Tusulanums Forlag 1982.

8. Et vigtigt forsøg på at forene de forskellige livsopfattelser blev givet i 1486 af: Giovanni Pico della Mirandola: *Om menneskets værdighed*. Oversat med indledninger og noter af Jørgen Juul Nielsen. Museum Tusulanums Forlag (fortsættes...)

der netop blev genfundet i store mængder⁹⁾. Og antik arkitektur inspirerede til såvel byplaner som ny arkitektur¹⁰⁾.

Uden noget klart skel fører den italienske renæssancen over i:

1600-1750 Barokken

Kunstnerisk¹¹⁾ betegner barokken en videreførelse af renæssancen, men der er dog også tegn på fornyelse. Figurerne får ofte en voldsom fylde, og i arkitekturen brydes de enkle klassiske former i bogstavelig forstand. Man laver ikke blot en romersk rundbue, man buen brydes af et stort hak. Perioden afsluttes af rokokkoen 1750-1800.

På et tidspunkt bliver denne stræben efter effekter for meget, og barok og rokokko afløses af klassicismen.

1775-1850 Klassicismen

Klassicismen er et eksempel på en ny renæssance. Denne gang vender man også tilbage til grækerne, men uden at blande græske og romerske stilelementer, således som man gjorde tidligere under renæssancen og barokken. Men den rene klassicisme kunne forekomme noget fersk og efterfølges derfor af:

1850-1920 Historismen

Perioden kaldes historisme, fordi man i arkitekturen blander alle mulige stilarter: græske, romerske, middelalderlige, europæiske og ikke-europæiske. Der er tale om et forsøg på effekter, der kan minde om barokken, men nu er alt muligt i en sådan grad, at historismen opløser sig selv omkring Den Første Verdenskrig. Den krig bliver indledningen til en enkel og funktionel arkitektur, der peger frem mod vor tids arkitektur.

BJ / 23.XI.2005

8. (...fortsat)

1989. Den danske udgave bygger på: Giovanni Pico della Mirandola: *Discorso sulla dignità dell' Uomo*. Edizione con testo latino a fronte a cura di Giuseppe Tognon. Prefazione di Eugenio Garin. Editrice La Scuola, Brescia 1987.

9. Se f.eks. Susan Woodford: *Blik for billeder*. Systime 1989.

10. Ragnar Josephson: *Hur Rom byggdes under renässans och barock*. Stockholm 1968

11. I det følgende er fokus sat på kunsthistorien. På det intellektuelle plan præges det 18. årh. af oplysningstidens filosoffer og forfattere.